

TURİZM ALANINDA LİDERLİK KONUSU İLE İLGİLİ HAZIRLANMIŞ TEZLERE YÖNELİK BİBLİYOMETRİK BİR ANALİZ¹

A Bibliometric Analysis for Prepared Thesis on Leadership in Tourism Area

**Dr. Öğretim Üyesi Sedat ÇELİK **

Şırnak Üniversitesi, Turizm ve Otel İşletmeciliği Yüksekokulu, sedattcelik@gmail.com
Şırnak/Türkiye

ÖZ

Anahtar Kelimeler

Liderlik, Bibliyometrik Analiz, Turizm İşletmeciliği

Keywords

Leadership, Bibliometric Analysis, Tourism Management.

İnsanları belirli amaçlara yöneltme sanatı olan liderlik; eğitim, sağlık, turizm, kamu v.b. birçok alanda çalışılmıştır. Liderlik birçok değişkeni etkileyen ve birçok değişkenden etkilenen bir konu olmasından dolayı oldukça önemlidir. Bundan dolayı, bu çalışmada özellikle turizm alanında liderlik ile ilgili yapılmış olan lisansüstü tezlerin bibliyometrik analizinin yapılması amaçlanmıştır. Bu amaç kapsamında nitel araştırma tekniklerinden bibliyometrik analiz tekniği kullanılması uygun görülmüştür. Tezlere ulaşmada Yükseköğretim Kurumu tez merkezinde yer alan arama motoru kullanılmıştır. Arama kriterlerinde sadece turizm ile ilgili olan bilim dalı ve ana bilim dalları seçilmiştir. Aynı zamanda konu sekmesinde “Lider” ve “Liderlik” kavramları kullanılmıştır. Arama sonucunda izinli 52 lisans üstü tezin olduğu belirlenmiştir. Bu tezler lisansüstü program türü, anabilim dalı, yıl, üniversite adı, araştırma yöntemi, kullanılan örneklem türü, uygulandığı yer, uygulanan kişiler, kullanılan analizler, kullanılan ölçekler ve ilişkili olduğu konular gibi bibliyometrik özellikler çerçevesinde ele alınmıştır. Bu kapsamda en çarpıcı sonuçlara bakıldığında, en fazla tez Gazi Üniversitesinde, daha çok dönüşümcü liderlik davranışları ve ölçekleri ele alınmış, örnekleme türü olarak en çok kolayda örnekleme yöntemi ve araştırma verileri daha çok ast çalışanlardan toplanmıştır. Araştırmaların büyük çoğunluğu turizm merkezlerinin yoğun olduğu yerlerde gerçekleştirilmiştir. Çalışma turizm alanında liderlik konusu ile ilgili yapılacak olan araştırmalara ön bilgi vermesi açısından önem arz etmektedir.

ABSTRACT

Leadership is the art of directing people to specific purposes; education, health, tourism, public etc. have been studied in many areas. In addition, leadership is very important because it affects many variables and is affected by many variables. Therefore, in this study, it was aimed to conduct bibliometric analysis of graduate theses, especially related to leadership in tourism. For this purpose, bibliometric analysis technique, which is one of the qualitative research techniques, was considered appropriate. Within the scope of this aim, the search engine in the center of YÖK is used. In the search criteria, only the branches of science and branches related to tourism were selected. Leadership and Leadership concepts are also used in the topic tab. It is determined that there are 52 postgraduate thesis. These thesis are discussed within the framework of graduate program type, department, year, university name, research method, sample type used, place of application, applied people, analyzes used, scales used and related topics. In this context, when the most striking results are considered, the most dissertation in

¹ Bu makale 2-4 Mayıs 2019 tarihleri arasında gerçekleştirilen Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Kongresi’nde sözlü bildiri olarak sunulan ve özet olarak yayınlanan “Turizm Alanında Liderlik Konusu ile İlgili Hazırlanmış Tezlere Yönelik Bibliyometrik Bir Analiz” adlı çalışmanın tam metin olarak genişletilmiş halidir.

Gazi University, transformational leadership behaviors and scales are mostly discussed. The sampling method was chosen most easily as the sampling type. Research data were collected mostly from subordinate workers. Most of the researches were conducted in places where tourism centers were dense. The study is important in terms of giving preliminary information to the researches about the leadership in tourism field.

1. GİRİŞ

Turizm her geçen gün büyüyen bir sektör olması münasebeti ile girişimcilerin ve araştırmacıların ilgi odağı olmaya devam etmektedir. Sosyo-kültürel, çevresel ve ekonomik etkilerini hem destinasyonlarda hem de işletmelerde görebildiğimiz turizmin gelişmesi ve kaliteli bir hizmet sunması birçok faktöre bağlıdır. Bu faktörlerden biri de turizm yöneticilerinin liderlik anlayışlarıdır. Nitekim liderlik insanları etkileyerek onları işletme veya destinasyonların belirledikleri hedeflere yönlendirebilen önemli bir sanattır. Ayrıca liderliğin önemi gerek turizm gerekse diğer sektörlerde yapılan araştırmalarda da (Gül ve Aykanat, 2012; Gümüş ve diğ., 2016; Teke ve Karalar, 2018, Erdoğan Morçin, 2018) kendisini göstermektedir.

Turizm sektörü özelinde düşünüldüğünde; her an talep ve arz dengesinde değişim olabilen turizm sektörünün bu elastik yapısı nedeni ile yöneticilerin liderlik özellikleri çok daha önemli olmaktadır. Turizm işletmesinde veya destinasyonunda yöneticinin değişen durumlara göre işletmenin plan ve stratejilerinde değişime gitmesi ve işletmeyi buna hazırlaması gerçekten de kolay bir durum değildir. Bu nedenle turizm işletmelerinde ve destinasyonlarında da liderlik oldukça önemlidir.

Bu araştırmada turizm alanında liderlik konusu ile ilgili yazılmış olan lisansüstü tezlerdeki durumunu analiz edebilmek için bibliyometrik analiz yöntemi kullanılmıştır. Bibliyometri; matematiksel ve istatistiksel yöntemlerin bilimsel iletişim ortamlarına uygulanması olarak tanımlanmıştır (Pritchard, 1969: 348). Çiçek ve Kozak (2012)'ın Diodato (1994)'dan aktardığına göre bibliyometri; "matematiksel ve istatistiksel tekniklerle, yayımlanmış dergi, kitap, vb. bilimsel bilgi paylaşım araçlarının incelenmesinde kullanılan yöntemdir". Bibliyometrik çalışmalar kitap, dergi veya diğer dokümanların anlaşılmasına ve ölçülmesine odaklanır (Teixeira, Iwamoto, & Medeiros, 2013). Bu analizin bilimsel çalışmaların değerlendirilmesi, mevcut durumun belirlenmesi, zamana, kişiye, kuruma göre v.s. ilerleme olup olmadığının görülmesi açısından faydaları olmaktadır (Toksöz ve Birdir, 2016).

Bu araştırmada liderlik kavramı ve gelişimine değinilmiş daha sonra turizm alanında liderlik konusu ile ilgili yazılmış olan lisansüstü tezlerin çeşitli bibliyometrik özellikler açısından durum tespiti yapılmıştır. Lisansüstü tezlere YÖK Tez Merkezinden ulaşılmıştır. Yapılan analizlerle durum tespitinin turizm alanında liderlik konusu ile ilgili yapılacak olan araştırmalara yol göstereceği düşünülmektedir.

2. TEORİK ALTYAPI

2. 1. Liderlik Kavramı ve Gelişimi

İnsanoğlu var oluşundan beri yönetmeye ve yönetilmeye ihtiyaç duymuştur. Bu yüzden kavramsal olarak olmasa da gerçekte çok eski yıllardan günümüze dek var olan bir olgudur (Özkan, 2016). Belki de bu yüzden ki liderlik, en çok araştırma yapılan yönetim konularından biridir (Akbaba ve Erenler, 2008). Durum böyle olmasına rağmen Burns (1978) liderlik kavramının dünyada en fazla araştırılan ancak en az anlaşılabilen bir olgu olduğunu belirtmiştir. Bu durum liderlik ile ilgili tanımlamaya da yansımıştır. Nitekim Stogdill (1990)'de liderlik tanımının tam anlamıyla yapılamamasını; "liderliği tanımlamaya çalışan ne kadar çok insan varsa, orada o kadar çok liderlik tanımı vardır" ifadesiyle açıklamıştır. Liderliğin tarihsel geçmişine bakıldığında, günümüze kadar liderlik tanımlarında ve özelliklerinde toplumların değişmesi ile birlikte farklı kültürlerde, koşullarda ve durumlarda farklı liderlik davranışlarının ortaya çıktığı görülmektedir (Hodgetts ve Luthans, 2003). Burada araştırmacıların liderliği farklı bakış açıları ile ele almış olmaları etkili olmaktadır. Nitekim liderliğin bir süreç, birilerini etkileme, koordine etme ve yönlendirme, bilgi ve yetenek sahibi olma veya kişileri anlama gibi farklı özellikler kapsamında ele alındığı görülmektedir (Horner, 1997; Powers, 2006; Adeyemi, 2010).

Farklı bakış açılarının geliştirildiği liderlik kavramı; ilk dönemlerde Allah tarafından doğuştan verilen bir lütuf olarak görülmüşken, daha sonraları liderin özelliklerine odaklanılmıştır. Daha sonra liderlik

özelliklerinin de liderliği açıklamada yetersiz kaldığı görülmüş ki liderin davranışlarına bakılmaya başlanmıştır. Sonraki süreçte ise liderliğin durumsal koşullara göre ele alınması gerektiği düşüncesi gelişmiş ve sonra modern liderlik anlayışları gelişmeye devam etmiştir (Özkan, 2016). 20. Yüzyılda liderliğin sanat mı, yoksa bilimsel temelleri olan, sonradan kazanılan bir beceri mi olduğu konusundaki tartışmalar başlamış ve hala günümüzde de devam etmektedir (Leblebici, 2008: 63; Wart, 2003). 1940'larda "lider olunmaz lider doğulur" diyen özellikler teorisi (Boone ve Kurtz, 2002), Lewin'in klasik ayrımı, Ohio State liderlik araştırmaları, Likert'in sistem 4 modeli, LMX, Tannenbaum ve Schmit v.s. gibi araştırmalar liderliğin davranışsal olarak ele alınmasını, Fiedler'in etkin liderlik modeli, Amaç-yol teorisi, Reddin'in üç boyutlu liderlik modeli v.s. gibi çalışmalar liderliğin duruma göre değişebilir olduğunu ortaya koymuşlardır. Bunlardan sonra ise, Burns ve Bass (1978)'in dönüşümcü ve etkileşimci liderlik teorileri, Weber'in (1947) ve Conger ve Kanungo karizmatik liderlik (1987) teorileri ile modern liderlik teorileri olarak literatüre geçmiştir. Bundan sonraki süreçte ise post modern liderlik teorileri diyebileceğimiz çeşitli liderlik türlerinin (pozitif liderlik, otantik liderlik, yıkıcı liderlik, karanlık liderlik v.s.) çıktığı görülmektedir (Einersan, Aasland, Skogstad, 2007; Başar, Sığı ve Basım, 2016).

Liderliğin çok çalışılmasında en önemli nedenlerden biri de işletmeler, farklı sektörler ve ülkeler açısından liderliğin birçok değişkeni etkileyebilmesidir. Nitekim liderlik, işletmelerde örgütsel bağlılığı (Avolio, Zhu, Koh ve Bhatia, 2004), örgütsel vatandaşlığı, işgören memnuniyetini, (Podsakoff, MacKenzie, Moorman ve Fetter, 1990) işletme performansını (Lieberson ve O'Connor, 1972) etkilediği gibi ülkelerin politikalarını (Opio vd., 2010) v.s. etkileyen önemli bir olgudur.

2. 2. Turizm ve Liderlik Alanında Yapılmış Bibliyometrik Çalışmalar

Bibliyometrik araştırmalar birçok alan ve konularda kullanılan bir analiz yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır (bkznz. Ece ve Çeşit, 2011; Tak, Erdur ve Kitapçı, 2011; Gümüş, Esen ve Bellibaş, 2016; Marquez, Reis ve Gomez, 2018; Işık ve diğ. (2019). Türkiye'de turizm alanında yapılmış olan bibliyometrik çalışmalar; Toksöz ve Birdir (2016) turizm alanında kültürel mirasla ilgili yapılmış olan lisansüstü tez çalışmalarının bibliyometrik analizini yapmışlardır. Toplamda 84 tez ile yapılan analizlerde tezlerin yayım yılı, tezlerin türü, üniversitelere göre dağılımı, enstitülere göre dağılım, tezlerin araştırma konularının dayandığı disipline göre dağılım, araştırma yaklaşımı ve tezlerin alt konuları ele alınmıştır. Bir diğer çalışma ise Boğan, Çalışkan ve Dedeoğlu (2018) tarafından turizm yazınında kurumsal sosyal sorumluluk ile ilgili yapılmış olan tez ve makale çalışmalarının, yıllara göre dağılım, çalışmanın türü, yazar sayısı, yazarların çalıştıkları üniversiteler ve analiz birimlerine göre bibliyometrik analizi yapılmıştır. Çiçek ve Kozak (2012) ise Anatolia dergisinin bibliyometrik özelliklere göre (yayımlandığı yıl, konu, yazar sayısı, yazarların unvanları ve çalıştığı kurumlar (adres bilgilerine göre), makalenin sayfa sayısı, makalede kullanılan atıf sayısı, makalede başvurulan yöntem (ampirik ya da kavramsal) analiz yapmışlar. Güzeller ve Çeliker (2017) ise gastronomi biliminin Web of Science Core Collection veri tabanındaki bibliyometrik verilerine ulaşarak yayın sayıları, yayın türleri, yayın dilleri, atıf analizleri, ülke iş birlikleri, ortak atıf ağları ile kavram-konu yönelimleri bağlamında gastronomiyi incelemişlerdir. Ek olarak Cevizkaya, İlsay ve Avcıkurt (2014) turizm alanında engelliler ile ilgili yazılmış olan tez ve makale çalışmaları tez türü, "yayımlandığı yıl", "yayımlandığı üniversite", "yayımlandığı enstitü" ve "tezin çalışma konusu" gibi bibliyometrik özellikleri açısından, makaleler ise, yıllar bazında incelenmiştir. Temizkan, Çiçek ve Özdemir (2015) ise sağlık turizmi çalışmalarının bibliyometrik profilini ortaya koymuşlardır. Aydın ve Aksöz (2019) çalışmalarında, ulusal tez merkezi veri tabanından yararlanarak destinasyon alanı ile ilgili yayınlanmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik profilini ortaya koymuşlardır. Tezler; yıl, düzey, üniversite, anabilim dalı, enstitü, konu dağılımı, araştırma yöntemi, örneklem hacmi, sayfa sayısı ve danışmanların unvanı gibi bibliyometrik özellikler açısından ele alınmıştır.

Bunlarla birlikte geçmişten günümüze sıklıkla çalışılmış olan liderlik konusu ile ilgili de bibliyometrik çalışmaların olduğu görülmektedir. Hotamışlı ve Efe, (2015) duygusal zekâ ile liderlik arasındaki ilişkiyi araştıran çalışmaların bibliyometrik analizini yapmışlardır. Gümüş, Esen ve Bellibaş, (2016) ise eğitim araştırmalarında lider yetiştirme ve liderlik geliştirme çalışmalarının durum tespitini yapmışlardır. Özkan (2016) ise Türkiye'de liderlik ile ilgili yapılmış olan makale çalışmalarını; çalışma alanları, yöntem ve örneklem büyüklüğü, ortaya çıkan liderlik sıfatları gibi özellikler açısından incelemiştir. Tal ve Gordon (2016) liderlik konusu ile ilgili bibliyometrik analiz yapmışlardır. Karakuş (2017) ise sosyal bilimlerde etik liderlik ile ilgili yapılmış olan çalışmaların bibliyometrik analizini yapmıştır. Adriano,

Bertoncini, Folle Esper ve Almeida Cunha (2018) ise liderlik ve pozitif örgütler ile ilgili alan yazındaki çalışmaların bibliyometrik analizini yapmışlardır.

3. YÖNTEM

Bu çalışmada, turizm anabilim-bilim dallarında liderlik konusu ile ilgili hazırlanmış olan lisans üstü tezlerin Tablo 1’de gösterilen bibliyometrik özellikler açısından durum tespitinin yapılarak gelecekte yapılacak olan çalışmalara yol gösterilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç çerçevesinde nitel araştırma yöntemi seçilmiş ve bibliyometrik analiz yapılmıştır.

Tablo 1. Bibliyometrik özellikler

1. Lisansüstü program	11. Verilerin toplandığı kişiler
2. Enstitü	12. Ölçek hazırlama şekli
3. Ana-bilim dalı	13. Pilot uygulama durumu
4. Sayfa sayısı	14. Uygulanan saha
5. Yıl	15. Yapılan analizler
6. Danışman unvanı	16. İlişkilendirilen konular
7. Üniversite	17. Ele alınan liderlik tarzı
8. Araştırma yöntemi	18. Kullanılan liderlik ölçeği
9. Örneklem sayısı	19. Araştırmanın yapıldığı yer/bölge
10. Örneklem türü	

Araştırmada turizm alanında yazılmış olan liderlik konulu tezlere ulaşmak için Yükseköğretim Kurulu’nun tez merkezi arşivinden konu kısmına “Lider” ve “Liderlik” kavramları ve bilim-anabilim dalı sekmelerinde turizm ile ilgili olan “Turizm ve Otel İşletmeciliği”, Turizm “İşletmeciliği ve Otelcilik”, “Turizm İşletmeciliği Eğitimi”, “Turizm İşletmeciliği” ve “Seyahat İşletmeciliği” filtreleri uygulanarak turizm alanı ile ilgili yazılmış olan tezler belirlenmiştir. Toplamda 61 lisans üstü tezin olduğu, bunlardan da 52’inin izinli olduğu belirlenmiştir. Yukarıdaki temalar çerçevesinde 52 tez incelenmiş ve SPSS paket programı yardımı ile tanımlayıcı analizler yapılarak durum tespiti yapılmıştır.

4. BULGULAR

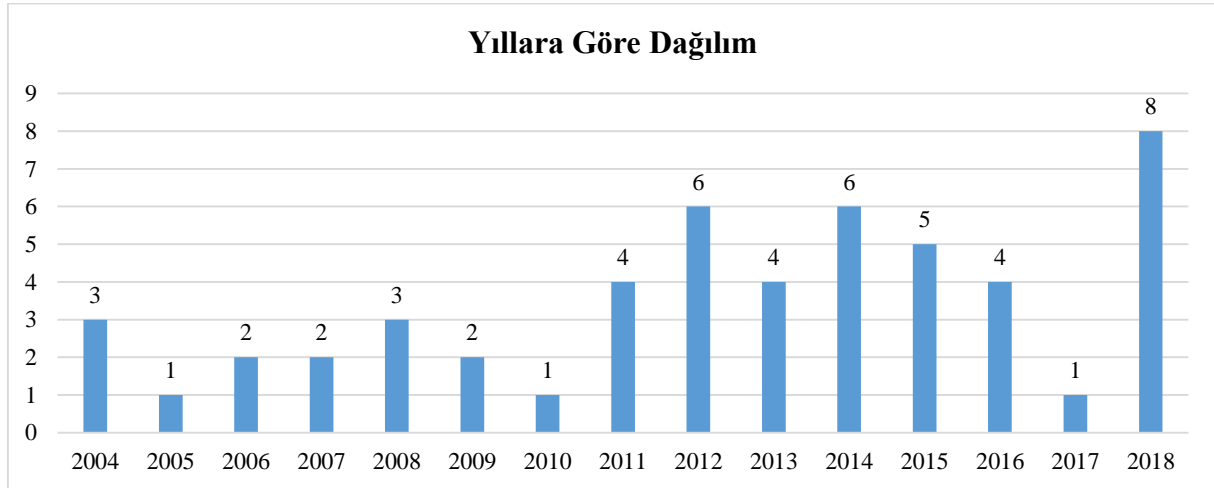
Bu kısımda bibliyometrik özellikler çerçevesinde tanımlayıcı analizler yardımı ile durum tespiti yapılmıştır.

Tablo 2. Bazı değişkenlere göre tezlerin durumu

Değişkenler	F	%
Enstitü		
Sosyal Bilimler	42	80,8
Eğitim Bilimleri	10	19,2
Lisansüstü Program		
Yüksek Lisans	37	
Doktora	15	
Anabilim-Bilim Dalı		
Turizm ve Otel İşletmeciliği	6	11,5
Turizm işletmeciliği ve Otelcilik	12	23,1
Turizm İşletmeciliği Eğitimi	10	19,2
Turizm İşletmeciliği	23	44,2
Seyahat İşletmeciliği	1	1,9
Danışman Unvanı		

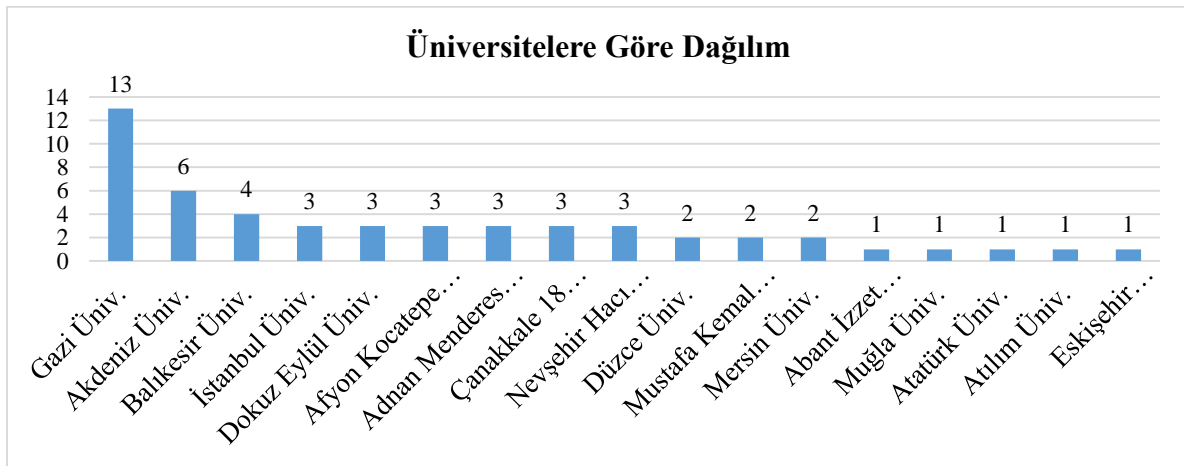
Yrd. Doç. Dr.- Dr. Öğr. Üyesi	19	36,5
Doç. Dr.	19	36,5
Prof. Dr.	14	26,9
Araştırma Yöntemi		
Nicel	51	98,1
Nitel	1	1,9
Örneklem Sayısı	71-1077	
Sayfa sayısı ortalamaları (Ekler Hariç)	Y. Lisans: 116- Doktora: 196	

Hazırlanan tezlerin daha çok (%80,8) sosyal bilimler alanında, %19,2'lik kısmının ise eğitim bilimleri enstitülerinde yazıldığı görülmüştür. Eğitim bilimlerinde yazılan tezler ise Gazi Üniversitesinde çok öncesinde açılmış olan Turizm İşletmeciliği Eğitimi programında yazılmıştır. Tezlerin 37'si yüksek lisans, 15'i doktora tezi ve büyük çoğunluğu turizm işletmeciliği (%44) alanında hazırlanmıştır. Seyahat işletmeciliğinden hazırlanan tez sayısı ise sadece 1 adettir. Liderlik konusunun diğer turizm alanlarında çalışılmamış olması da ilginç bir durumdur. Tez danışmanlarının unvana göre oranlara birbirine yakın görülmektedir. Tezlerin büyük çoğunluğunun ise Nicel araştırma yöntemlerini kullandıkları tespit edilmiştir (Tablo 2). Ayrıca sayfa sayısı bakımından yüksek lisans ve doktora arasında önemli bir fark olduğu görülmektedir. Y. Lisans tezlerinin sayfa sayısı (ekler hariç) ortalama 116 iken doktora tezlerinin 196'dır.

Grafik 1. Hazırlanan tezlerin yıllara göre dağılımı

Turizm alanında liderlik ile ilgili hazırlanmış olan tezlerin ağırlıklı olarak 2012, 2014 ve 2018'de tamamlanmış olduğu tespit edilmiştir (Grafik 1).

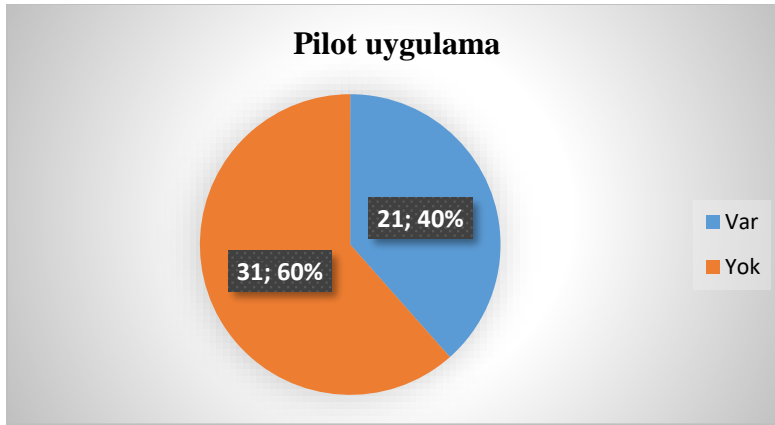
Grafik 2. Hazırlanan tezlerin üniversitelere göre dağılımı

Tezlerin üniversitelere göre dağılımlarında 13 tezle Gazi Üniversitesi'nin önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Daha sonra ise 6 tezle Akdeniz Üniversitesi 4 tezle Balıkesir Üniversitesi sıralamada ilk 3'te yer almışlardır.

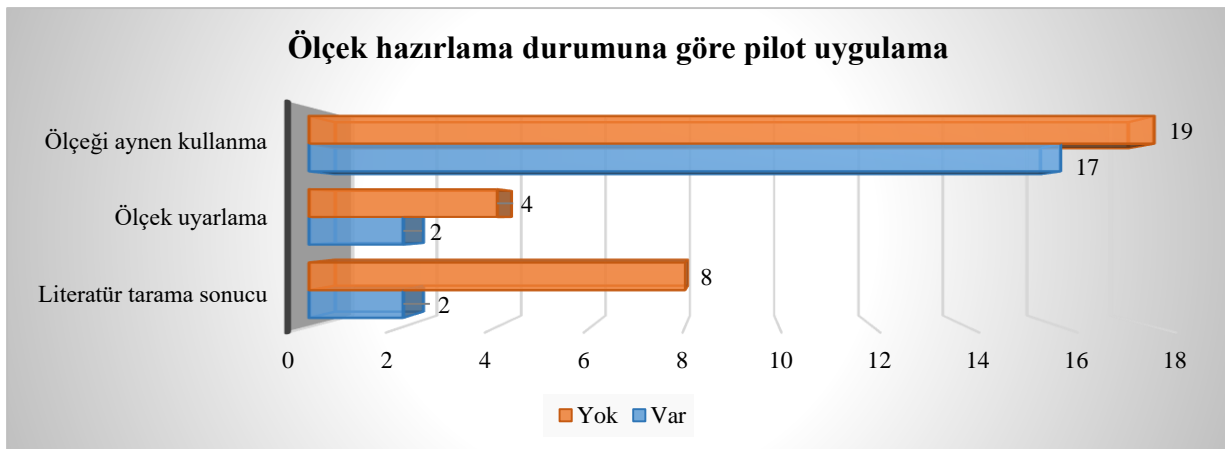
Grafik 3. Hazırlanan tezlerin soru formu hazırlama yöntemi

Hazırlanan tezlerde kullanılan anket sorularının veya ölçeğin hazırlanmasında daha çok başkalarının yapmış olduğu ölçeği aynen kullanma durumu söz konusudur (Grafik 3). Bu durum tezlerde yeni ölçek hazırlamaya yönelik girişimlerin neredeyse hiç olmadığını ortaya koymaktadır.

Grafik 4. Hazırlanan tezlerin pilot uygulama yapma durumu

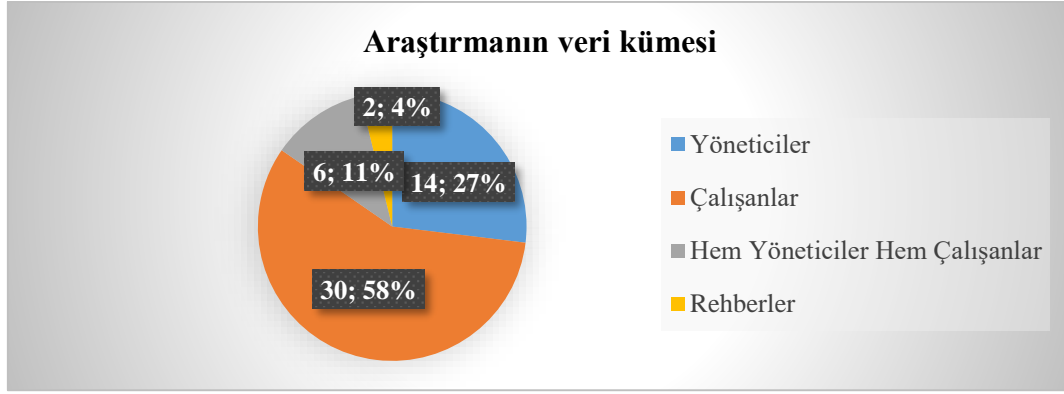
Hazırlanan tezlerin %62'sinde pilot uygulama veya ön test yapıldığı görülmüştür (Grafik 4). Bu uygulanan ölçeklerin kullanıldığı yere uygunluğunu ve anlaşılabilirliğinin belirlenmesi açısından önemlidir.

Grafik 5. Ölçek hazırlama durumuna göre pilot uygulama durumu

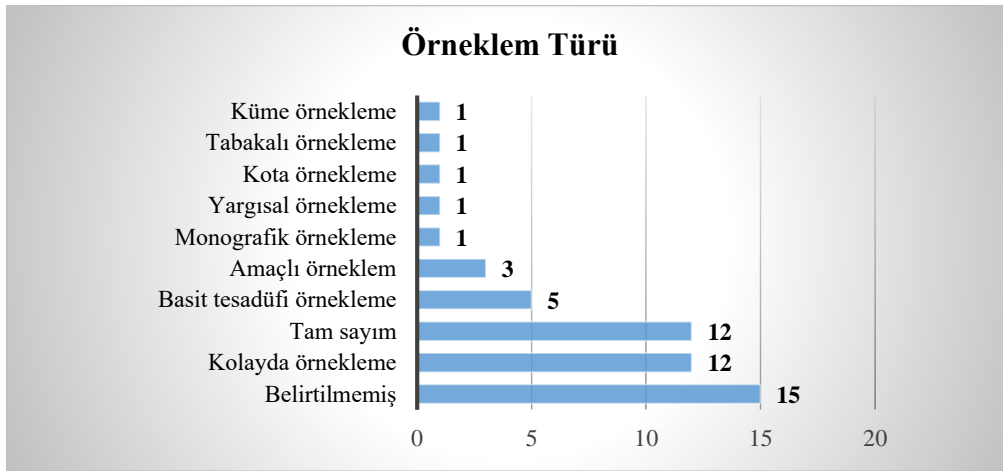
Ölçeğin aynen kullanıldığı çalışmaların çoğunda pilot uygulamanın yapıldığı, ancak ölçeğin uyarlanmış olması veya literatür sonucunda hazırlanan ifadelerden oluşması durumunda pilot uygulamanın çok az yapıldığı görülmektedir (Grafik 5). Ki normalde tersi bir durum beklenir.

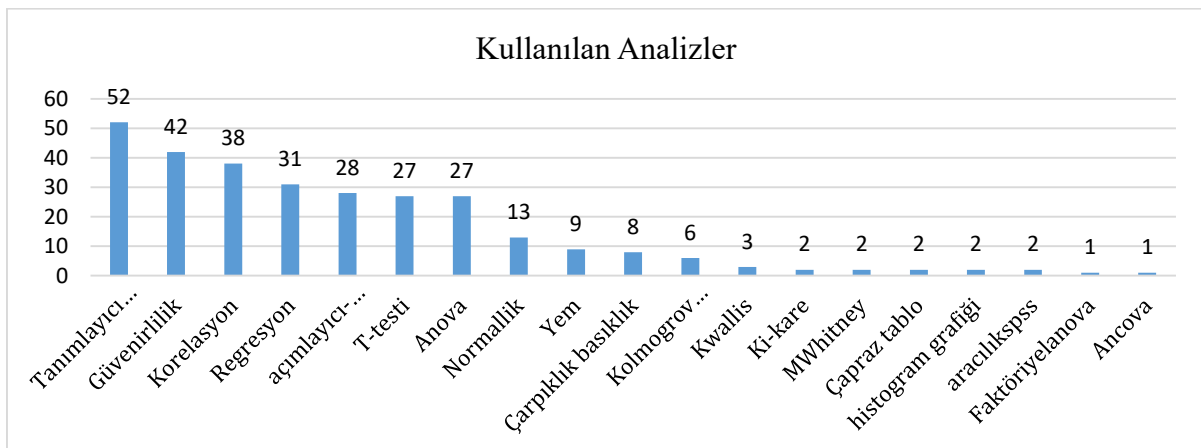
Grafik 6. Araştırmanın veri kümesi

Araştırma verilerinin daha çok alt düzey çalışanlardan toplandığı görülmektedir. Hem yönetici hem de alt düzey çalışanlarla yapılan çalışmaların az olduğu tespit edilmiştir.

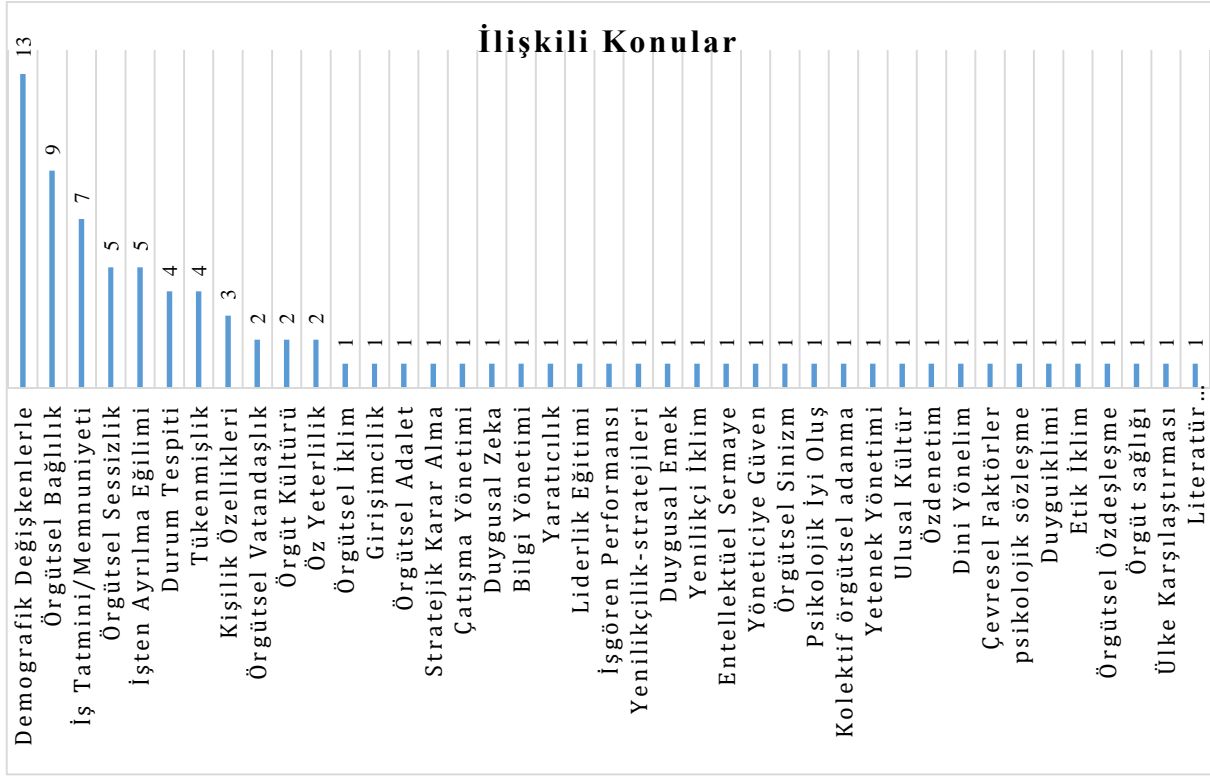
Grafik 7. Örneklem türü

Yapılan tezlerde örneklem seçiminin belirtilip belirtilmediği, belirtildi ise hangi örneklem türünün kullanıldığı Grafik 7'de gösterilmiştir. Burada 15 tezde örneklem tercihinden hiç bahsedilmediği, bahsedilen örneklem türlerinden ise en fazla kolayda örneklem ve basit tesadüfi örneklem yöntemine başvurulduğu, 12 adetinin ise örneklem seçimi yapmayarak tam sayımı tercih ettiği görülmüştür.

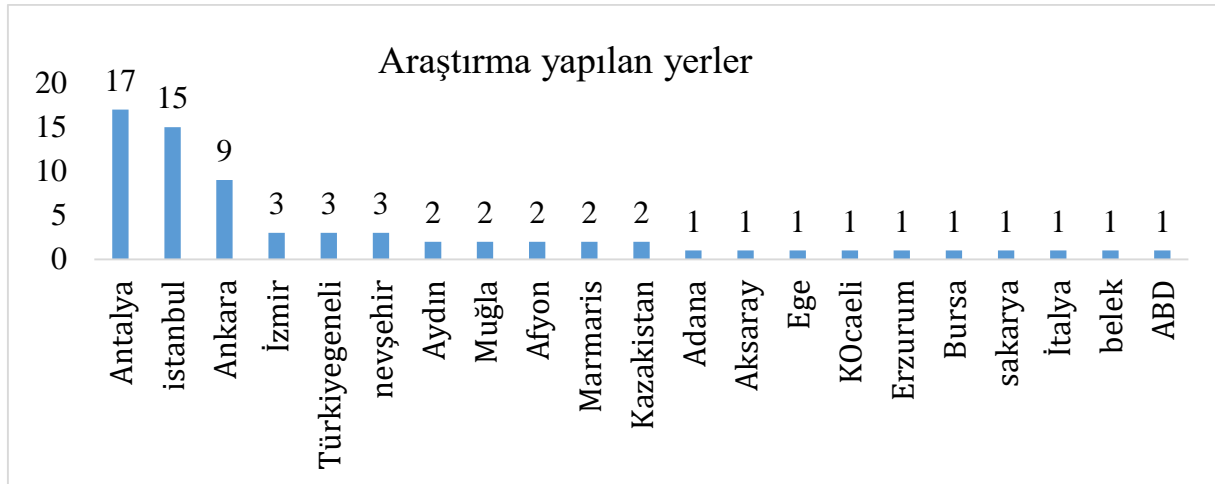
Grafik 8. Kullanılan analizler

Çalışmalarda tercih edilen analiz yöntemlerine bakıldığında tezlerin sadece 13'ünde normallik testinin yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak buna karşın parametrik testlerin ağırlıkta olduğu ortaya çıkmıştır. Normallik testi yapan çalışmalarda da çarpıklık ve basıklık değerlerine ve KMS değerlerinin dikkate alındığı görülmektedir.

Grafik 9. Liderliğin ilişkilendirildiği konular

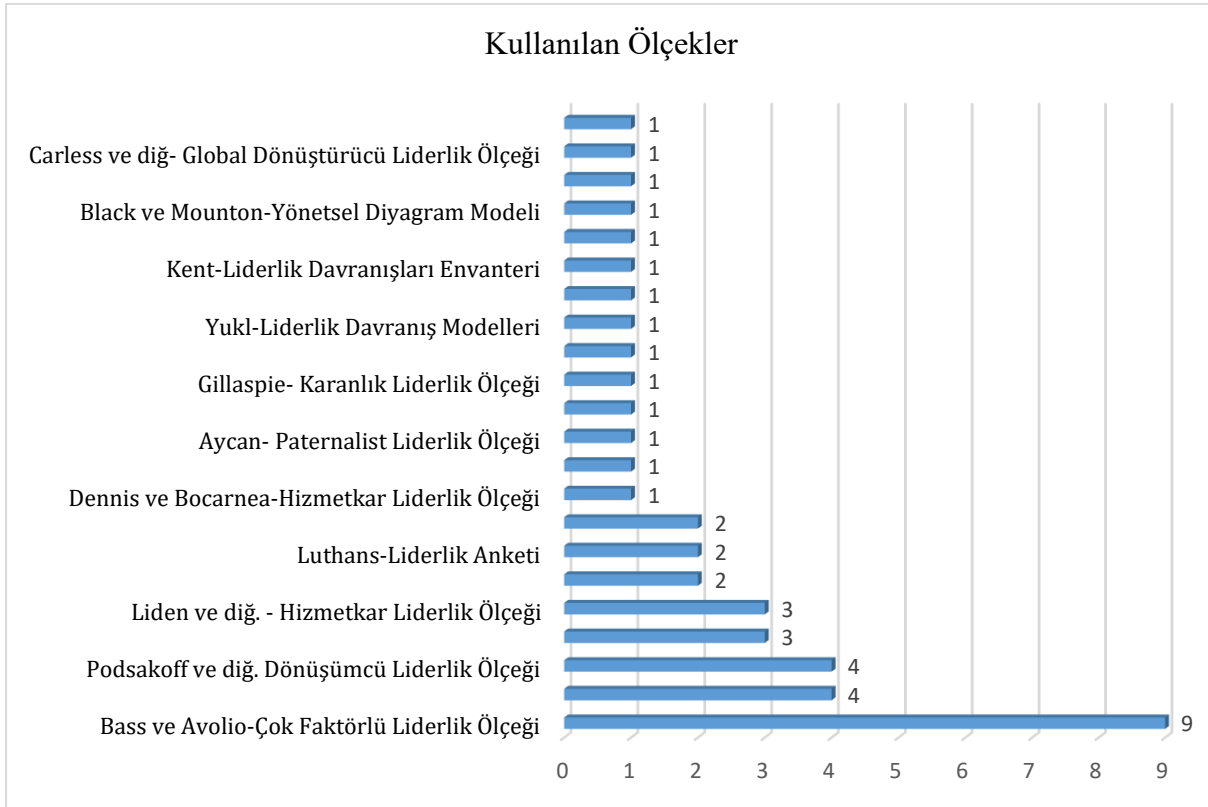
Liderlik konusunun daha çok demografik değişkenler, örgütsel bağlılık, iş tatmini-memnuniyeti, örgütsel sessizlik ve işten ayrılma niyeti konuları ile ilişkilendirilerek çalışıldığı tespit edilmiştir. Bunlar dışında liderliğin 40 konu ile ilişkilendirilerek araştırıldığı görülmektedir. Tezlerden 4 tanesinin liderlik özellikleri açısından durum tespiti, 1 tanesi, literatür taraması ve 1 tanesi ise ülke karşılaştırması yaptıkları belirlenmiştir.

Grafik 10. Hazırlanan tezlerin uygulandığı yerler

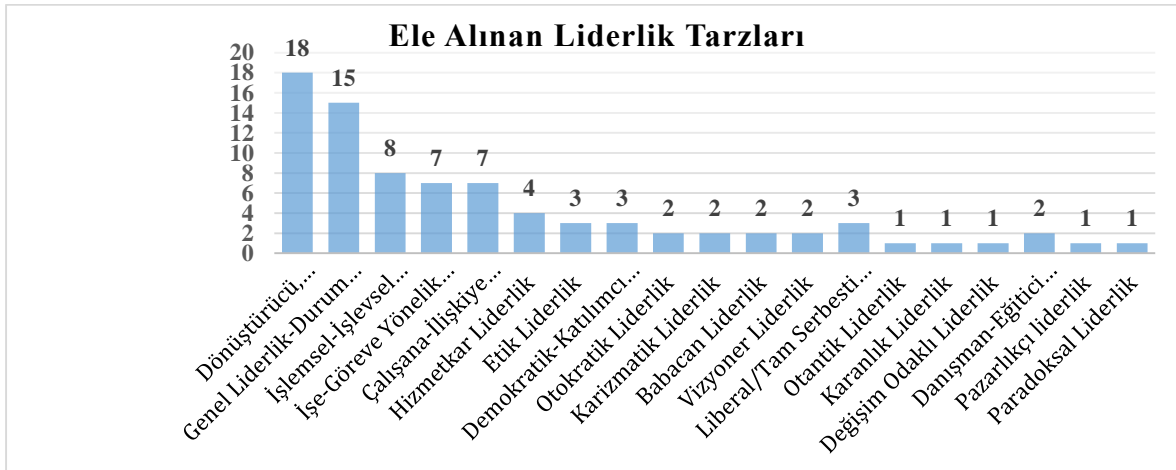
Turizm alanında liderlik ile ilgili hazırlanmış olan tezlerin yarısından fazlasının daha çok turizmin geliştiği Antalya ve İstanbul illerinde araştırıldığı görülmektedir. Diğer tezlerde de yine turizm merkezlerinde yapılan araştırmaların ağırlıklı olduğu görülmüştür. Bunun yanında sadece ülke içinde değil ülke dışında da çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 11. Hazırlanan tezlerde kullanılan ölçekler

Liderlik ile ilgili yapılan çalışmalarda en çok Bass ve Avolio (1995) Dönüşümcü liderlik ölçeğinin kullanıldığı görülmüştür. En fazla kullanılan ilk 5 ölçekte yine Podsakoff ve arkadaşları (1990) tarafından oluşturulmuş olan dönüşümcü liderlik ölçeği, daha sonra Liden ve Maslyn (1998) lider üye etkileşim ölçeği, Liden ve arkadaşları'nın (2008) hizmetkar liderlik ölçeği ve Ekvall ve Arvonen'in (1991) liderlik davranışı ölçeklerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

Grafik 12. Hazırlanan tezlerde ele alınan liderlik tarzları

Ele alınan liderlik ölçeklerine paralel olarak araştırılan liderlik tarzları açısından da benzerlik göstermektedir. Bulgulara baktığımızda en fazla ele alınan ilk beş liderlik tarzının, dönüştürücü liderlik, genel liderlik (liderlik davranış envanteri), işlemsel-etkileşimci liderlik, işe-göreve yönelik liderlik ve çalışana-ilişkiye yönelik liderlik olduğu belirlenmiştir. Bunlar dışında 13 liderlik tarzının da ele alındığı Grafik 12'de görülmektedir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada turizm alanında liderlik konusu ile ilgili yazılmış olan lisansüstü tezler çeşitli bibliyometrik özellikler açısından ele alınarak var olan durum ortaya konulmuştur. Burada hem turizm

sektörünün her geçen gün gelişmesi hem de bu gelişimle birlikte yönetilmesindeki zorluklar dikkat çekmektedir. Bundan dolayı özellikle liderlik konusunda yapılmış olan çalışmalar irdelenerek lisansüstü tezlerdeki mevcut durum ortaya konulmuştur. Elde edilen bazı önemli sonuçlara göre daha çok nicel araştırma yapılıyor olması, araştırmaların kısır bir döngü içerisinde devam etmesine neden olmaktadır. Bu minvalde nitel araştırmalara da yer verilmesi değişen turizm sektörü ve post dünya düzeni gerekliliklerine uygun liderlik özelliklerinin keşfedilmesini sağlayabilecektir. Diğer bir sonuç; üniversitelere göre turizm alanında liderlik konusunda en fazla tez üreten ilk üç üniversite Gazi, Akdeniz ve Balıkesir'dir. Turizm alanında ve liderlik konusunda araştırma yapmak isteyenler özellikle bu üniversiteleri tercih edebilirler.

Mevcut araştırmanın önemli bir bulgusu da çalışmalarda anket sorularının neye dayanarak hazırlandığıdır. Burada belirli bir ölçeği aynen alıp kullanma, bir ölçeği uyarlama ve literatür taraması sonucu araştırmacının kendisinin hazırlaması seçeneklerinden en fazla ölçeği aynen kullanıp anket sorularının sorulduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırma güvenilirliğini arttırmak için pilot çalışmanın yapılması gerekmektedir (Şencan, 2005: 636). Özellikle ölçeklerin uyarlama veya literatür yardımı ile araştırmacının kendisinin hazırladığı sorularda bu daha çok beklenir. Ama yaptığımız çapraz tablo analizinde, ölçeği aynen kullanmayan 16 çalışmadan yalnızca 4'ü pilot uygulama gerçekleştirmiştir. Araştırmada ortaya çıkan diğer önemli bir sonuç yapılan analizlerde büyük çoğunlukla normallik testi yapılmadan parametrik testlerin yapıldığıdır. Nitekim Normallik testine bakan tez sayısı sadece 13'tür, ancak parametrik testlerin çok daha yüksek seviyelerde yapıldığı görülmektedir (örneğin t-testi yapan tez sayısı: 27, K-Wallis sadece 3). Bunun yanında liderliğin ne kadar önemli olduğu farklı değişkenlerle yapılan çalışmalarla ortaya çıkmıştır. Çünkü liderliğin 40 değişkenle ilişkisi araştırılmış ve en çok ele alınan ilk beş değişkenin ise demografik değişkenler, örgütsel bağlılık, iş tatmini/memnuniyeti, örgütsel sessizlik ve işten ayrılma eğilimi olduğu belirlenmiştir. Ayrıca araştırmaların yapıldığı yerlerin daha çok turistik bölgeler olduğu doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak turizm sektörü artık birkaç ilin dışına taşmış durumdadır. Özellikle kültür ve doğa turizminin artması ile birlikte farklı büyüklüklerde ve özelliklerde destinasyonlar farklı turizm türleri ile gelişmektedir (Güneydoğu, Karadeniz v.b.). Örneğin ekoturizm ve buna bağlı olarak ekoturizm işletmelerine yönelik liderlik özellikleri farklı olacaktır. Bu nedenle bu yerlerde de liderlik çalışmalarının araştırılması önem arz etmektedir.

Ele alınan tezlerin büyük çoğunluğunun anket sorularında var olan ölçeği aynen kullanma durumunun daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Burada en fazla ele alınan ölçeğin ise Bass ve Avolio'nun dönüşümcü ve etkileşimci liderlik ölçeğidir. Bunun yanında farklı ölçeklerin kullanıldığı da görülmektedir. Ayrıca Türkiye'de ortaya çıkan Aycan'ın paternalist liderlik ölçeği ve Kent tarafından geliştirilen liderlik davranışları envanteri ölçeklerinin kullanıldığı görülmektedir. Tezlerde ele alınan 18 liderlik tarzına bakıldığında en çok dönüştürücü liderlik tarzının araştırıldığı daha sonra ise kullanılan ölçeklerden yola çıkılarak genel liderlik davranışlarının ortaya konulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Bu araştırma turizm alanında sadece liderlik konusu ile ilgili lisansüstü tezleri ele almıştır. Bu yönden bir sınırlılık olmakla birlikte ele alınan bibliyotmerik özellikler açısından önem arz etmektedir. Bundan sonraki çalışmalarda liderlik konusunun diğer alanlarda nasıl ele alındığı ve turizm alanında ele alınan liderlik dışındaki konuların durumu araştırılabilir. Ayrıca sosyal ağ analizi yapılarak daha derinlemesine bilgiler elde edilebilir. Liderliğin sadece tezler özelinde değil, yayınlanan makaleler ve bildiriler özelinde de bibliyotmerik özellikleri açısından ortaya konulması liderliği daha iyi anlamamızı sağlayacaktır. Bu tür çalışmalar bundan sonra yapılacak olan çalışmalara fikir vermesi açısından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Adeyemi, T. O. (2010). Principals' Leadership Styles and Teachers' Job Performance in Senior Secondary Schools in Ondo. *Journal of Education Administration and Policy Studies*, 2(6): 83-91.
- Adriano, B., Bertocini, I., Esper, A., ve Cunha, C. (2018). Leadership and Positive Organizations: A Bibliometric Analysis, *International Congress of Knowledge and Innovation*, 1(1): --.
- Akbaba, A. & Erenler, E. (2008). Otel İşletmelerinde Yöneticilerin Liderlik Yönelimleri ve İşletme Performansı İlişkisi, *Anatolia Turizm Araştırmaları Dergisi*, 19 (1): 21-36.

- Avolio, B. J., Zhu, W., Koh, W., & Bhatia, P. (2004). Transformational Leadership and Organizational Commitment: Mediating Role of Psychological Empowerment and Moderating Role of Structural Distance, *Journal of Organizational Behavior*, 25 (8): 951-968.
- Aydın, B. & Aksöz, O. E. (2019). Destinasyon Alanında Yayınlanmış Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (1): 615-636.
- Bass, B.M. & Avolio, B.J. (1995), *MLQ, Multifactor Leadership Questionnaire*. Redwood City, CA: Mind Garden.
- Başar, U. Sığı, Ü., & Basım, N. (2016), İş Yerinde Karanlık Liderlik, *İş ve İnsan Dergisi*, 1 (3): 65-76.
- Boğan, E. & Çalışkan, C. ve Dedeoğlu, B. B. (2018). Turizm Yazınında Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Türkiye’de Yapılan Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Turizm Akademik Dergisi*, 5 (2): 47-62.
- Boone, L. E., & Kurtz, D. L. (2002). *Contemporary Business* (10. Baskı). Harcourt College, New York.
- Burns, J.M. (1978) *Leadership*. Harper ve Row, New York.
- Cevizkaya, G., İlsay, S. & Avcıkurt, C. (2014). Turizm Alan Yazınında Engelliler İle İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili (2000-2013), *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 2: 101-108.
- Conger, J.A. & Kanungo, R.N. (1987). Toward a Behavioral Theory of Charismatic Leadership in Organizational Settings. *Academy of Management Review*. 12(4): 637-647.
- Çiçek, D. & Kozak, N. (2012), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nde Yayımlanan Hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili*, *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (4): 734-756.
- Diodato, V. P. (1994). *Dictionary of Bibliometrics*. USA: The Hawthorne Press. Aktaran Çiçek, D. ve Kozak, N. (2012), *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi’nde Yayımlanan hakem Denetimli Makalelerin Bibliyometrik Profili*, *Türk Kütüphaneciliği*, 26 (4): 734-756.
- Ece, S. & Çeşit, C. (2011), Türkiye’de Lisansüstü Düzeyde Yapılan Disiplinler Arası Müzik Araştırmaları ve Sonuçları, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4 (17): 599-617.
- Einarsen, S., Aasland, M. S., & Skogstad, A. (2007). Destructive Leadership Behavior: A Definition and Conceptual Model, *The Leadership Quarterly*, 18: 207-216.
- Ekvall, G. & Arvonen, J. (1991). Change-Centred Leadership: An Extension of the Two Dimensional. *Scandinavian Journal of Management*, (7): 7-27.
- Erdoğan Morçin, S. (2018). Otel Çalışanlarının Liderle Özdeşleşme Tutumları: Antalya Örneği, *Journal of Academic Value Studies*, 4 (18): 10-16.
- Gül, H., & Aykanat, Z. (2012), Karizmatik Liderlik ve Örgüt Kültürü İlişkisi Üzerine Bir Araştırma, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16 (1): 17-36.
- Gümüş, E., Esen, M., & Bellibaş, M.Ş. (2016). Eğitim Araştırmalarında “Lider Yetiştirme ve Liderlik Geliştirme” Çalışmaları: 1980-2014 Arası Durum Tespiti, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 40: 491-505.
- Güzeller, C. O. & Çeliker, N. (2017), Geçmişten Günümüze Gastronomi Bilimi: Bibliyometrik Bir Analiz, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, Özel sayı 2: 88-102.
- Hodgetts, R. M., & Luthans, F. (2003). *International Management, Culture, Strategy and Behavior*, McGraw Hill/Irwin, NY.
- Horner, M. (1997). Leadership Theory: Past, Present and Future. *Team Performance Management*, 3 (4): 270-287.
- Hotamışlı, M., & Efe, D. (2015), Duygusal Zekâ ve Liderlik İlişkisi Bağlamındaki Çalışmaların Bibliyometrik Analiz ile İncelenmesi, *Çukurova Üniversitesi İİBF dergisi*, 19 (1): 101-121.
- Işık, C., Günlü Küçükaltan, E., Kaygalak Çelebi, S., Çalkın, Ö., Enser, İ. & Çelik, A. (2019). Turizm ve Girişimcilik Alanında Yapılmış Çalışmaların Bibliyometrik Analizi, *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(1): 119-149.

- Karakuş, M. (2017). Bibliometric Analysis of Ethical Leadership Research in Social Science, *Electronic International Journal of Education, Arts, and Science*, 3 (7): 72-89.
- Leblebici, D. N. (2008). 21. Yüzyılın Liderlik Anlayışına Bir Bakış. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 32 (1): 61-72.
- Liden, R. C., & Maslyn, J. (1998), Multidimensionality of Leader-Member Exchange: An Empirical Assessment through Scale Development, *Journal of Management*, 24 (1): 43-72.
- Liden, R. C., Wayne, S. J., Zhao, H., & Henderson, (2008), Servant Leadership: Development of a Multidimensional Measure and Multi-level Assessment, *The Leadership Quarterly*, 19: 161-177.
- Lieberson, S., & O'Connor, J. F. (1972). Leadership and Organizational Performance: A Study of Large Corporations. *American Sociological Review*, 37 (2): 117-130.
- Marquez, T., Reis, N., & Gomes, J.F.S. (2018), Responsible Leadership Research: A Review, *Brazilian Administration Review*, 15 (1): 1-18
- Opiyo, A., Wafula, W., Amone, J., Kajumbula, H., & Nkengasong, J. N. (2010). Country Leadership and Policy are Critical Factors for Implementing Laboratory Accreditation in Developing Countries: A Study on Uganda. *American Journal of Clinical Pathology*, 134(3): 381-387.
- Özkan, M. (2016). Liderlik Hangi sıfatları, Nasıl alıyor? Liderlik konulu Makalelerin İncelenmesi, *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15 (2): 615-639.
- Podsakoff, P. M., MacKenzie, S. B., Moorman, R. H., & Fetter, R. (1990). Transformational Leader Behaviors and Their Effects on Followers' Trust in Leader, Satisfaction, and Organizational Citizenship Behaviors. *The Leadership Quarterly*, 1(2): 107-142.
- Powers, A. (2006). An Exploratory Study of the Impact of Leadership Behavior on Levels of News Convergence and Job Satisfaction. L. Küng (ed.) *İçinde, Leadership in the Media Industry*, Sweden: ARK Tryckaren AB.
- Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics? *Journal of Documentation*, 25: 348-349.
- Stogdill, R. M. (1990). *Handbook of Leadership: A Survey of Theory and Research*, Free Press, New York.
- Şencan, H. (2005), *Sosyal ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik*, Seçkin Yayınevi, Ankara.
- Tak, B., Erdur, D. A., & Kitapçı, N. (2011), Türkiye'de Örgütsel Bağlılık Yazını (2002-2010): Bir Meta Analiz Çalışması, *İşletme Fakültesi Dergisi*, 12 (2): 335-353.
- Tal, D., & Gordon, A. (2016). Leadership of the Present, Current Theories of Multiple Involvements: A Bibliometric Analysis, *Scientometrics*, 107: 259-269.
- Teixeira, M. L. M., Iwamoto, H. M., & Medeiros, A. L. (2013). Bibliometric Studies in Administration: Discussing the Transposition of Purpose. *Administração: Ensino e Pesquisa*, 14(3): 423-452.
- Teke, A. & Karalar, R. (2018). Dönüşümcü Liderliğin Örgütsel Bağlılığa Etkisinde Çalışan Performansının Rolü: Havaçılık Sektöründe Bir Uygulama", *International Journal of Academic Value Studies*, 4, 21: 729-741.
- Temizkan, S. P., Çiçek, D. & Özdemir, C. (2015), Sağlık Turizmi Konusunda Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Profili, *12 (2): 394-415*.
- Toksöz, D. & Birdir, K. (2016), Turizm Alanında Kültürel Mirasla İlgili Çalışmaların Bibliyometrik Profili (2006-2015), *V. Doğu Akdeniz Turizm Sempozyumu Bildiri Kitabı*, 22-23 Nisan, KKTC: 76-88.
- Wart, M.V. (2003). Public-Sector Leadership Theory: An Assessment. *Public Administration Review*, 63 (2): 214-228.
- Weber, M. (1947). *The Theory of Social and Economic Organization* (Trans.: T. Parsons,). Free Press, New York.